CZU: 821.111.1.09(092)
ORCID: 0000-0002-9590-9107

Iulian BĂICUȘ
Facultatea de Litere,
Universitatea din București
(București)

RECEPTAREA INTERBELICĂ A LUI ALDOUS HUXLEY

The interwar reception of Aldous Huxley

Abstract: In this critical essay I have tried to emphasize how the reception of Aldous Huxley's work took place in the interwar period in Romanian literature, Aldous Huxley being one of the greatest English authors of all time, becoming a model for Romanian novelists like Anton Holban or Mircea Eliade, but also a field of research for several essayists, who turned his literature into a target, their approach resulting in a hermeneutics of Aldous Huxley's work. My intention was also to analyze a critical essay by N. Steinhardt, a fine and passionate connoisseur of Aldous Huxley's perennial philosophy, and to compare this text with his entire work essay.

Keywords: Essayst, Existentialism, Proust's influence, French culture, Teism, Metaphisics, Female characters, Philosophy.

Rezumat: În acest eseu critic am încercat să subliniez modul în care receptarea operei lui Aldous Huxley a avut loc în perioada interbelică, el fiind unul dintre marii autori englezi din toate timpurile, devenind un model pentru romancieri ca Anton Holban sau Mircea Eliade, dar, de asemenea, a fost și un teren de cercetare pentru mai mulți eseiști, care i-au transformat literatura într-o țintă, rezultanta fiind o hermeneutică a operei lui Aldous Huxley. Intenția mea a fost să analizez, de asemenea, un eseu critic al lui N. Steinhardt, un bun cunoscător al filosofiei perene a lui Aldous Huxley, și să compar acest text cu întreaga sa operă eseistică.

Cuvinte-cheie: Eseist, Existențialism, Influență proustiană, Cultura franceză, Teism, Metafizică, Personaje feminine, Filosofie.

Aldous Huxley este, și va rămâne, cu siguranță, unul dintre cei mai interesanți autori moderni ai literaturii engleze, iar acest fapt l-a adus de multe ori în centrul atenției unor autori români interbelici cum ar fi Mircea Eliade, N. Steinhardt, C. Noica sau Anton Holban. Acesta a împrumutat în romanul *Jocurile Daniei* procedeul contrapunctului muzical, preluat de Aldous Huxley din muzica clasică, sau mai precis din muzica lui Johan Sebastian Bach, autorul unui un manual de artă a clavecinului bine temperat. Asemenea referințe la Aldous Huxley putem identifica în textele teoretice ale lui Mircea Eliade,

BDD-A31588 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:33 UTC)

autorul care credea că în romanele lui Aldous Huxley aveam, de fapt, modelul prozei de idei, tatonată în *Huliganii* (Eliade, 2008, p.12) sau *Lumina ce se stinge* (Eliade, 1991, p. 5), un roman eliadian care a preluat însă titlul unui alt roman al lui R. Kipling, *The Light that Failed* (2007).

În ceea ce îl privește pe C. Noica, și acesta vedea în romanul lui Aldous Huxley, *Orb prin Gaza*, un posibil antimodel pentru tinerii scriitori din generația trăiristă, cum i-a botezat Șerban Cioculescu, evident în derâdere, dar care pot fi considerați un curent existențialist *avant la lettre*, după cum bine observă și Mircea Eliade într-un pasaj din jurnalul său intim, singurul ghinion al acestor tineri fiind că s-au născut în interiorul unei culturi mici. Dacă s-ar fi născut în Franța, niciunul din acești autori nu ar fi făcut o carieră strict românească ci internațională, la care Mircea Eliade, Eugen Ionescu sau Emil Cioran, celebrul trio din Piața Furstemberg din Paris, au avut acces datorită faptului că au luat calea exilului și au ajuns toți trei niște somități în carierele lor diferite, de scriitor și istoric al religiilor, dramaturg și filosof și eseist.

Două dintre romanele lui Aldous Huxley cele mai cunoscute, *Minunata lume nouă* (Huxley, 2003) și *Insula* (Huxley, 2017), sunt, de altfel, construite la granița nestatornică dintre utopie, inventată tot de un englez care și-a latinizat numele, Thomas Morus, alias sir Thomas More, și distopie, de fapt este vorba despre romanul *Minunata lume nouă*, scris cam în aceeași epocă în care George Orwell publica o altă distopie, *1984* (1991), de data asta cu trimitere la regimul stalinist din Rusia, pe care a avut ocazia să-l analizeze din interior, fiind câțiva ani corespondentul postului de radio BBC la Moscova. Pe lângă romanele pe care le-a scris, Aldous Huxley a fost și un eseist și un publicist foarte activ, el lăsând publicului cititor englez sau din lumea largă mai multe cărți de eseuri pe care le vom aminti și aici. Unii critici, inclusiv Mircea Eliade, observau și enciclopedismul autorului, care, nu o dată, nu se sfia să citeze din *Enciclopedia Britannica*, pe care o lua în călătoriile sale cu el. O ediție a acestor, în esență călătorii culturale, există tradusă în românește, este vorba despre *Călătoria unui sceptic în jurul lumii* (Huxley, 2017), și cuprinde voiajele efectuate în India și Birmania, Malaya, Pacificul sau America, înainte de stabilirea sa definitivă aici.

La un moment dat, în textul romanului *Punct. Contrapunct* (Huxley, 2003), descoperim o comparație cel puțin uimitoare, naratorul romanului, Quarles, este comparat de autor cu o amoebă, care adună din jurul ei cu ajutorul unor picioruşe intitulate pseudopode fragmente minuscule de realitate, pe care le aglutinează și astfel își fabrică realitatea ficțională, de fapt dacă ne referim la proza lui Mircea Eliade modelele le găsim în André Gide și Aldous Huxley, doi importanţi predecesori, scriitorul britanic putând fi făcut răspunzător şi pentru frecvența sau abundența discuțiilor cu tentă ideologică, a banchetului de idei, care cam suprasaturează şi jenează structura narativă a textelor romanelor *Huliganii* sau al *Întoarcerii din rai*.

După ce citește romanul lui Mircea Eliade, *Maitrey* (2018), Anton Holban, care a avut multe de învățat de la marele romancier englez, descoperă în acesta o structură huxleyană din *Punct. Contrapunct*, și anume ceva de genul: „Dar aş vrea să vorbesc despre tehnica pe care o împământenește la noi (*n.a.* în romanul său, *Maitreyi*) M. Eliade.

BDD-A31588 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:33 UTC)

A capitolul I: A şi B. Capitolul II: C şi D. Capitolul III: E şi F. Capitolul IV: A şi F. Atragem atenţia lui M. Eliade că aceasta este tehnica întrebuinţată de Huxley în *Contrapunct*. M. Eliade îmi spune că John Dos Passos face acelaşi lucru. Şi Jules Romains, în *Hommes de bonne volonté*. Şi în definitiv Balzac, marea admiraţie a lui M. Eliade nu făcea la fel? (Florescu, 2001, p.145).

Sigur, cine ia la mână romanul *Jocurile Daniei* (Holban, 2005, p. 250*)* va constata exact acest procedeu de construcție, dar ca să venim înspre prezentul continuu există un romancier de azi, este vorba de Dan Lungu, care folosește în câteva dintre romanele sale acest procedeu. Uneori Anton Holban face nişte confuzii amuzante astfel el este convins că unul dintre eroii din romanul *Punct. Contrapunct* (Huxley, 2003) , Sprandell, s-ar fi sinucis, ascultând cuartetul în La minor a lui Wolfgang van Beethoven, dar cine citește cartea constată că acesta a fost puţin ajutat să moară, fiind, de fapt, împuşcat.

Mica nuvelă *Two or three Graces*, scrisă de Aldous Huxley pentru a exprima cu ajutorul ei ideea mobilității feminine, i-a inspirat lui Mircea Eliade în alegerea titlului uneia dintre povestirile lui fantastice, *Cele trei grații.* Sigur, observația lui Mircea Eliade că John Dos Passos a preluat construcția aceasta contrapunctată în trilogia sa, *U.S.A*.**,** tradusă integral în limba română doar în urmă cu câțiva ani, nu face decât să întărească afirmația mea de la începutul acestui eseu și anume că Aldous Huxley a fost un prozator englez veritabil, care a reușit să impună o nouă formă de construcție romanului modern, alături de André Gide, care a impus prin *Falsificatorii de bani* (1996), scrierea simultană a textului și jurnalul acestei scrieri, deschizând drumul metatextului postmodern. Primul articol scris de M. Eliade și intitulat *Despre Aldous Huxley (*2010*)***,** constituie un eseu critic extrem de interesant, el va fi publicat în *Revista Fundațiilor Regale*, și apoi reluat în culegerea de eseuri *Insula lui Euthanasius*.

Trebuie spus că Mircea Eliade era un bun cunoscător al romanului englezesc contemporan, de altfel eseul *Despre Aldous Huxley* (Eliade, 2010) începe cu o observație surprinzătoare asupra unui alt scriitor englez, și anume autorul vine cu precizarea că dacă ne referim la D. H. Lawrence, nu *Amantul doamnei Chaterley* (Lawrence, 2016) este romanul cel mai rezistent din punct de vedere estetic, ci *Femei îndrăgostite* (Lawrence, 2014) și aș mai adăuga un titlu, este vorba despre *Fii și îndrăgostiți* **(**Lawrence, 1978).

Când ai acces la o literatură unde capodoperele narative sunt foarte frecvente este mai dificil să devii un mare romancier, de altfel Mircea Eliade precizează că pe lângă poeziile din *Leda* **și** *Cicadel***e** și un număr de douăsprezece romane, Aldous Huxley a mai scris și eseuri, publicând la zi un total de 20 de volume. Mircea Eliade analizează inițial romanul *Galben de crom* (Huxley, 2017), din care este atras de figura lui Denis, un tânăr poet, un personaj care descinde din zona literaturii romantice și din personajele lui Gourmont, care se remarcă prin amestecul de tragic și ridicol**.** Niciun personaj din opera lui Aldous Huxley nu reușește să părăsească acest teritoriu al cerebralității și nu poate din acest motiv comunica cu semenii săi, cu excepția lui Gumbril, din romanul *Antic Hay* (Huxley, 2003), pe care Mircea Eliade îl consideră, ca marea majoritate a criticilor literari britanici, o veritabilă capodoperă a literaturii engleze. Personalitatea sa suferă din cauza

BDD-A31588 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:33 UTC)

unei dedublări exact ca în *Dr. Jekill*, titlul întreg al nuvelei fiind *Straniul caz al doctorului Jekill și a domnului Hyde* (Stevenson, 2018), sau *Avatar* (2006) a lui Theophile Gautier, o povestire despre care unii critici literari români cred că ar fi putut să fie modelul nuvelei lui Mihai Eminescu, *Avatarii faraonului Tla* (Eminescu, 2018).

Revenind la *Galben de crom* (Huxley, 2017), eroul acestui roman, Scogan, este tipul epicureicului-umanist superior și tipului cerebral și brutei, iar mai multe dintre replicile sale aparțin zonei eseurilor lui Aldous Huxley din volumul *Proper Studies* (Huxley, 1929). *Galben de crom* (Huxley, 2017) este un roman extraordinar de simplu din punct de vedere narativ, crede din nou Mircea Eliade, deoarece, eroul acestuia, Gumbrill, se întâlnește cu doamna Viveash, exact în punctul în care își întâlnise marea iubire, pe Emily, iar această întâlnire îi provoacă amintiri dureroase, de care încearcă să scape însoțind-o pe femeie în parc și pierzându-se în conversații sterile. Teoria lui Mircea Eliade privind construcția personajelor feminine în opera lui Aldous Huxley mi se pare foarte actuală, el a remarcat pentru prima oară structura vacuă și factice a doamnelor sau domnișoarelor din romanele lui Aldous Huxley, care nu sunt niște tipuri umane, cum sunt cele masculine, ci se mișcă datorită unor tropisme de natură mai curând socială. Mircea Eliade, examinează în acest foarte inspirat studiu critic asupra eroinelor scriitorului englez:

„Psihologia unei întregi epoci, dominate sau cel puţin colorate de influenţa feminină, se descoperă în micile drame şi lungile conversaţii ale femeilor lui Huxley. Cu foarte rare şi fermecătoare excepţii (Mary, soţia lui Rampion din *Point. Couterpoint* şi Emily din *Antic Hay*), femeile lui sunt înspăimântător de vacue şi frauduloase. Mai ales când încep a îmbătrâni, când înţeleg că pasagerele farmece de superficii s-au irosit, că nu mai pot crea o atmosferă de senzaţii, dorinţe sau decoruri şi că trebuie să apară în faţa omului, iar nu femeie în faţa bărbatului" (Eliade, 2010, p. 291).

Pe comentator nu-l interesează deloc realitatea psihologică a unor asemenea tipuri ci efectele în plan literar. Galeria de personaje feminine se diversifică:

„În locul femeii înger, femeii brute, femeii mediocre sau perverse, sau sterpe, sau isterice, iată personaje care mimează pe rând aceste tipuri, rămânând tot atât de inorganice, de amorfe şi de precare ca o adolescentă. Nici o experienţă nu le schimbă structura lor mimetică; nici o revelaţie nu le nuclează o personalitate; pot iubi şi pot urî, dar o fac incomplet şi unidimensional, ca o amibă. Se pare că Huxley face această deosebire între sexe; pe când bărbatul poate învăţa ceva din viaţă (chiar dacă nu o înţelege), femeia nu învaţă nimic, ea trăieşte prin tropisme. Cândva o conduceau instinctele, şi atunci era o amantă perfectă sau o mamă fără prihană; acum în secolul al XX-lea, e condusă de tropisme sociale, de mode, de idei nedigerate, de sentimente facile" (Eliade, 2010, p.292).

Galeria tropismelor feminine acoperă în romanele lui Aldous Huxley o scară foarte largă şi sunt pe alocuri chiar comice: „Una e mondenă şi pozează în Caterina cea Mare, alta e o răzvrătită împotriva societăţii, alta luptă pentru drepturile pisicilor, alta scrie romane psihologice, alta studiază astrologia ca să cîştige la curse, alta e preocupată de problema fericirii, alta se îndrăgosteşte de un romancier şi vrea să realizeze perechea ideală" (Eliade, 2010, p. 292).

BDD-A31588 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:33 UTC)

Într-un cuvânt toate femeile îşi creează surogate de idealuri care să le ofere un scop în viaţă. Eroina care ne interesează în conexiune cu Holban, prototipul livresc al Daniei şi într-un mod mai puţin vizibil al Irinei, este Grace din nuvela *Deux ou trois Graces (Cele două sau trei Grace/graţii*).Am folosit grafia franceză pentru că Anton Holban (Florescu, 2001, p. 134) citeşte nuvela în această limbă:

„Graţia aceasta este o caricatură semnificativă; ea ajunge întotdeauna ceea ce vrea (sau înţelege ea că vrea) bărbatul cu care trăieşte. Primeşte orice şoc care îi curmă inerţia; mimează orice personaj care are succes monden; împrumută şi reproduce tot. Fireşte, ea aparţine acelei clase de femei inferioare şi de «elită» care alcătuieşte materialul lui Aldous Huxley. Dar autorul, în altă parte, ne artă că mima şi vacuitatea constituie însuşi structura sufletului feminin: chiar cea mai umilă soţie de mahala mimează o altă personalitate, a soţului, a amantului sau a actriţei de cinematograf" (Florescu, 2001, p. 123).

Şi Irina, personajul din romanul lui Anton Holban, *O moarte care nu dovedeşte nimic* (Holban, 2005) este o asemenea Graţie, vacuitatea sufletului ei fiind în permanenţă scoasă în evidenţă de narator. Noul ei amant va fi sesizat doar în momentul în care Sandu o descoperă citind, „pentru variaţie", o carte de istorie, după ce în prealabil emisese o idee diferită de cea a naratorului, într-o discuţie despre un roman de Francois Mauriac. Paralelismul cu eroina lui Aldous Huxley, Grace, nu a fost făcut de un critic contemporan, ci de însuşi Anton Holban într-o scrisoare din 1932: „Am citit o admirabilă carte, şi eroina seamănă mult cu Irina mea, eroul este mai calm decât mine: Deux ou trois Graces de sir Aldous Huxley" (Florescu, 2001, p. 125).

Printre genurile și speciile abordate, aflate într-o varietate uimitoare, se numără romanul, povestirea, nuvela, impresiile și jurnalele de călătorie, analiza metafizică din *Filosofia perenă* (Huxley, 2019), piese de teatru și eseuri, publicistică. În ultimul său volum, și cel mai important pentru înțelegerea operei huxleyene, Filosofia perenă, tradus chiar anul trecut, în 2019, autorul examinează, bazându-se pe citate numeroase din Meister Eckhart, Rumi, Lao Zi sau Zhuangzi, precum şi din *Bhagavad-Gita*, *Cartea tibetană a morţilor* sau *Upanişade***,** paralelismul existent între metafizica occidentală și cea orientală, cum nu mai întâlnim la niciun alt teoretician al religiei sau mitodolog din literatura universală**.** Aldous Huxley intră și el în acea categorie de autori care de-a lungul vieții lor scriu o singură carte, dar pe care o prezintă, când anecdotic, când schematic, când ca un roman, când ca o controversă. O altă afirmație surprinzătoare este aceea potrivit căreia Aldous Huxley este și un jurnalist, și un director de ziar de geniu, are două calități îngemănate, ca doi arbori care au o rădăcină comună. El scrie și reportaje, și articole de fond, și foiletoane, și ar fi capabil să facă un ziar singur, iar cam jumătate, din opera sa a fost scrisă pentru ziarele britanice.

Colegul său de eseistică din literatura engleză, este G. K. Chesterton, despre care Mircea Eliade va scrie tot într-un articol din *Insula lui Euthanasius*, dar care era admirat și imitat și de N. Steinhardt. Acesta afirma la un moment dat că, dacă o apuci pe cel mai lung drum, când ești grăbit și invoci motive secundare, când nu ai decât timp și spațiu reușești doar să enumeri câteva din motivele principale. Graba lui Aldous Huxley nu este

BDD-A31588 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:33 UTC)

neapărat legată de sensul cantitativ al cuvintelor, ci de graba vieţuirii sau înţelegerii lumii înconjurătoare. Cultura sa este bogată şi diversă dar este construită cu grabă gazetărească. În general dacă s-ar fi rezumat să scrie eseuri, trebuia să citeze din Shakespeare, Dante sau Homer, de altfel titlul**,** *Minunata lume nouă* (Huxley, 2007), urmată de *Reîntoarcere în minunata lume nouă*, una din cele mai importante distopii produse în Anglia, la paritate cu romanul lui George Orwell, *1984***,** este un ecou al unui vers din piesa *Furtuna* a marelui dramaturg, supranumit lebăda de pe Avon, William Shakespeare, considerat de Harold Bloom drept centru al *Canonului occidental* (2008). Evident, dacă luăm în calcul lumea ficțională a romanului în care oamenii sunt produși prin inginerie genetică și vin pe lume în incubatoare speciale, titlul are mai mult o pronunțată valoare antifrastică sau mai bine spus, ironică. *Minunata lume nouă* este urmată de un sequel al primului volum, între cele două părți existând un raport care a fost introdus în literatura occidentală de romanul lui André Gide, *Falsificatorii de bani* (1996), care se găsește într-o relație intratextuală cu jurnalul scrierii romanului intitulat chiar așa *Jurnalul falsificatorilor de bani*. Acesta constituie, de fapt, un șantier al scrierii romanului, Deși Mircea Eliade nu pomenește acest roman esențial pentru genul literaturii distopice și apariția ei, putem contabiliza în dreptul lui Sir Aldous Huxley un alt roman din aceeași categorie, ultimul din cele douăsprezece scrise de el, *Insula* (2017).

Deși debutează ca o utopie clasică, în care un călător vine din exterior pentru a descoperi societatea mai mult ca perfectă ce a dus la bun sfârșit îngemănarea tehnicii cu arta, unde un jurnalist cinic, Will Farnaby, care poate fi considerat un purtător de cuvânt al autorului va asista la declanşarea unei revoluții care conduce în final la instaurarea treptată a haosului social, un semnal foarte clar prin care scepticismul lui Aldous Huxley iese la iveală, și anume, că în lumea contemporană orice utopie sfârșește prin a deveni distopică.

Ca să restabilim adevărul, trebuie spus că distincţia aceasta pe sexe aparţine în întregime lui Mircea Eliade, din moment ce Philip Quarles dă dovadă de un mimetism social şi sufletesc identic, trăind la fel de bine prin intermediul aceloraşi tropisme, exact ca şi eroinele romanelor lui Aldous Huxley sau Marcel Proust, romancierului francez potrivindu-i-se la fel de bine, teoria ad-hoc formulată de Mircea Eliade. Nu mai puţin vacue sunt şi femeile din imensul roman proustian, *În căutarea timpului pierdut*, căci Grace se înrudeşte chiar cu Albertine, personajul lui Marcel Proust. Acest text ne aduce confirmarea unor impresii proprii, iar romanul românesc interbelic abundă de asemenea tropisme, în majoritatea lor de natură socială. Un cunoscut romancier francez, François Mauriac, referindu-se la colegul său englez a spus în glumă că acesta este un autor franco-englez, și cred că avea mare dreptate. Și cum ultima parte a vieții sale s-a petrecut în SUA lucrurile cam încep să se complice. Putem aduce în discuţie romanele Hortensiei Papadat- Bengescu sau chiar romanele lui G. Călinescu. Trebuie făcută însă precizarea că majoritatea acestor tropisme sunt de natură socială, semn că provin din zona romanului doric, vezi clasificarea lui N. Manolescu din eseul asupra romanului românesc, *Arca lui Noe* **(**Manolescu, 1997, p. 342**)**.

BDD-A31588 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:33 UTC)

Într-un cuvânt, toate femeile îşi creează surogate de idealuri care să le ofere un scop în viaţă. Eroina care ne interesează, în conexiune cu personajele lui Anton Holban, prototipul livresc al Daniei şi într-un mod mai puţin vizibil al Irinei, este Grace din nuvela *Deux ou trois Graces* (*Cele două sau trei Grace/graţii*).

Cuplul din nuvela lui Aldous Huxley, *Două sau trei graţii*, este întregit de Peddley, omul crampon, care-şi petrece luni din viaţă căutând cunoscuţi prin gările mici de graniţă din Franţa, Elveţia sau Italia, pentru a le povesti călătorilor tot felul de legende şi basme, în orele în care trenurile aşteaptă liniştite la frontieră.

Anton Holban nu era singurul autor interbelic care se ocupa de studiul eroinei acestui microroman, colegul lui de generaţie, Mihail Sebastian, N. Steinhardt dar şi Mircea Eliade erau atraşi în egală măsură de vacuitatea aceasta a personajului feminin. Nicolae Steinhardt a surprins şi tema romanului: „lipsa de unitate şi continuitate în caracterul femeii cînd este îndrăgostită" (Steinhardt, 2008, p. 334). Mircea Eliade a consacrat un articol separat tipurilor masculine sau feminine din proza lui sir Aldous Huxley, subliniind faptul că personajele feminine din proza acestuia sunt, de obicei, conduse de tropisme sociale, de mode, de idei nedigerate, primite de-a gata sau de sentimente factice (Eliade, 2009, p. 123).

În romanul acestuia, *Orb prin Gaza* (Huxley, 2009), dincolo de tema posibil comună a orbirii, ce ar trebui să ne pună pe gânduri, unul dintre personaje, Anthony Beavis, îşi mărturiseşte public dispreţul manifestat faţă de tehnica rememorării la comandă, de convenţia madlenei proustiene: „Toată povara aceasta a experienţei trecute pe care o târâm după noi! Ar trebui să existe un mijloc prin care putem scăpa de amintirile de prisos. Cât îl urăsc pe venerabilul Proust! Într-adevăr îl urăsc!" Şi cu o vervă îndrăcită începu să evoce imaginea acelui căutător astmatic al timpului pierdut, cu pielea greţos de albă şi de fleşcăită, cu mâinile aproape feminine, dar acoperite cu păr lung şi negru, acel om va sta de-a pururi pe vine în scăldătoarea căldicică a amintirilor regăsite. Clăbucii soioşi rămaşi din nenumăratele băi făcute în trecut pluteau în jurul lui. Tot jegul acumulat în ani de zile, încrustat în pereţii căzii, sau rămas în suspensie ca o mâzgă neagră, în apă. Invalidul palid şi respingător îmbiba buretele în propria lui zoaie ca să şi-l stoarcă mai apoi pe faţă. Lua apa scârboasă în pumni, clătindu-şi încântat apoi cu ea gura, gargarisind şi adulmecând ciorba leşioasă, pătruns de pietate, asemenea unui hindus în Gange (Huxley, 2009, p. 232)" .

Cu toate acestea romanul lui Aldous Huxley a fost puternic influenţat de revoluţia proustiană, dar şi de romanele lui D. H. Lawrence, iar acest fapt este vizibil după lectura primelor pagini. Ieşirea lui Beavis poate avea o singură cauză aşa-numita anxietate a influenţei, definită atât de exact într-unul din eseurile lui Harold Bloom (Bloom, 2009). Romanul lui Aldous Huxley a fost în linii mari destul de bine primit dar într-o recenzie publicată în epocă, Constantin Noica îşi exprima rezerve destul de mari faţă de calitatea estetică a romanului şi îl considera sub valoarea *Punct. Contrapunctului* iniţial (Noica, 2004, p.123)

Atacul violent şi cam sub centură, pe care l-am reprodus integral în teza mea de doctorat, *Dublul Narcis* (Băicuş, 2002), l-aş privi ca forma cea mai radicală de desprindere de modelul proustian. Ruptura personajului cu trecutul, în cazul Aldous Huxley,

BDD-A31588 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:33 UTC)

în acest text de tip puzzle, superfragmentat, este una definitivă, iar Beavis e incapabil să vadă altceva în acel teanc de fotografii decât "cadavrele" succesive ale fiinţei care a fost şi îşi doreşte doar „ca zilele să-mi fie despărţite una de alta printr-o nefirească impietate." (Huxley, 2009, p. 145).

Romancierul modern îşi radicalizează astfel discursul şi, sub forma unei parodii muşcătoare, atinge pe alocuri virulenţa unui pamflet, marcând astfel definitiv despărţirea sa de Marcel Proust. Reluând ideile şi experimentele unui Aldous Huxley, Mircea Eliade fragmentează timpul naraţiunii propriu-zise şi introduce mari pauze narative, întârziind acţiunea cu discursuri prea încărcate de ideologie.

Pentru cei care nu știu, adolescentul miop Mircea Eliade a folosit un manual de creștere a acuității vizuale scris de Aldous Huxley, care i-ar fi permis să vadă destul de bine deși în copilărie era miop; de altfel despre acest episod al ipoteticii orbiri a lui Aldous Huxley, Mircea Eliade a discutat la un moment dat cu fratele lui, sir Julien Huxley, care a fost ales președinte al U.N.E.S.C.O..

Cele trei romane scrise de Aldous Huxley, *Punct. Contrapunct*, *Orb prin Gaza*, și *Antic Hay* se cantonează în zona romanelor de idei, deși, într-un eseu din *Fragmentarium***,** intitulat *Romanul de idei*, (Eliade, 1991, p.124) Mircea Eliade se contrazice, afirmând că în majoritatea romanelor din lume apar neapărat idei.

N. Steinhardt crede că a-l critica pe Aldous Huxley este foarte ușor, dar el se rezumă cu comentariul său la un singur volum, *Time Must Have a Stop*, editat în anul 1946. Articolul pornește de la mărturisirea autorului că nu l-a iubit pe autorul englez de la prima sa lectură, deși a constatat imediat că este un autor cult și inteligent, care merita întreaga atenție a oricărui lector, de altfel de la acesta a apărut și conceptul prozei de idei, reluat de Mircea Eliade în volumul său de eseuri, *Oceanografie* (Eliade, 2019). Aldous Huxley s-a născut într-o familie aristocratică, bunicul său a fost prieten cu Charles Darwin și a fost naturalist, din câte se pare el ar fi formulat teoria din spatele Originii speciilor, pe care Charles Darwin a preluat-o și a demonstrat-o în urma călătoriei cu nava Beagle în jurul lumii, narată într-un text separat de teorie în sine, ca și tatăl și unchiul lui.

Discuția cu Julian Huxley a fost consemnată de Mircea Eliade în *Jurnalul* său, (2003, p. 57) și s-a purtat în jurul unei cărți care se numea *The Art of Seeing*, pe care adolescentul miop a citit-o în tinerețe și care consta într-o serie de exerciții care l-au vindecat pe marele istoric al religiilor de miopia din adolescență. De altfel familia lui Aldous Huxley ar putea fi comparată cu alte familii de savanți din care N. Steinhardt îi citează pe savantul Berthelot, pe ducii de Broigle, familia Curie, descoperitori, sau pe familia Mann, scriitori. El a intrat încă din copilărie în contact cu știința, a avut parte de o educație înaltă și de creșterea cea mai aleasă, și a știut să se folosească de aceste daruri ale soartei, de altfel sunt texte din opera sa, printre care și povestirea *Two or Three Graces* în care simțim Europa prin care a călătorit peste tot, vizibil prin personajul John Peddley, un cetățean al lumii, care circulă numai cu trenurile express pan-europene, și care „se duce la Paris ca și cum s-ar duce la bodega din colțul străzii" (Steinhardt, 2008, p. 327).

BDD-A31588 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:33 UTC)

În opinia lui N. Steinhardt, Aldous Huxley e un autor fecund dar foarte inegal. Dintre romane el alege drept clasic romanul *Punct. Contrapunct***,** în schimb *Galben de crom* și *Orb prin Gaza* nu ar fi decât două texte mediocre. Din romanul *Punct. Contrapunct* pornesc, ca dintr-un rizom deleuzean, numeroase încercări epice din literatura universală. Chiar și opera esențială a sa, *Jurnalul fericirii*, datorează destul de mult acestui roman, dar printre sursele lui N. Steinhardt se numără și romanul *Ulise* (Joyce, 1984)*,* cel al epifaniilor joyceene, sau romanul lui Marcel Proust, cu procedeul celebru al memoriei involuntare, din ciclul *Căutării timpului pierdut*.

Printre operele reușite se mai înscriu și nuvela *Două sau trei Grații,* care i-a inspirat lui Mircea Eliade denumirea nuvelei fantastice *Cele trei grații*, o povestire încântătoare de o perfecțiune minoră și *Surâsul Giocondei* (Huxley, 1966), o nuvelă foarte izbutită. Aldous Huxley excelează însă ca eseist, genul în care se îmbină inteligența sa uriașă în care intervin fie amintirile din călătorie, fie un număr infinit de citate din cărțile citite, toate acestea fiind dominate de „o ironie necruțătoare, capacitate de pătrundere, darul formulelor alese și al prezentărilor neconvenționale" (Steinhardt, 2008, p. 238).

Analiza propriu-zisă vizează însă un roman cu un titlu preluat din opera lui William Shakespeare, *Time Must Have a Stop*, din acest roman el alege un singur personaj, Eustace Barnack, pe care îl compară, *mutatis mutandis*, cu Scrooge, eroul lui Charles Dickens din *Poveste de Crăciun*. Lui Eustace i se oferă posibilitatea de a simți un singur moment de epifanie, dar el refuză acest tip de comunicare, în numele unui principiu hedonist atotputernic, ascunzându-se după propriile sale amintiri, fapt care nu va fi repetat de naratorul din *Jurnalul fericirii* (Steinhardt, 1991), care nu lasă să-i scape șansa unei convertiri, o experiență sufletească foarte intensă și descrisă cu măiestrie de un scriitor extrem de rafinat. Deși literatura universală, de la Tertulian la Pascal, este plină de situații legate de convertiri religioase, nu acesta este cazul unui Aldous Huxley, căci *Time Must Have A Stop* prezintă aderarea sa la supranatural. Autorul nu devine neapărat adeptul unei anume biserici, dar ultimul său eseu foarte important se numește *Filosofia perenă* și în acesta autorul vorbește pentru prima oară despre metafizică, de altfel nici acest titlu nu-i aparține, a fost folosit înainte de Leibniz.

Asupra titlului *Time Must Have A Stop*, ne vom opri un singur moment, și să nu uităm originea aceasta shakespeareană a titlului, de altfel și *Brave New World*, titlul celei mai importante opere scrise de Aldous Huxley, unul din cele mai importante romane distopice ale modernității, alături de *1984*, romanul lui George Orwell, provine tot din opera lui Shakespeare. Titlul acestui roman, *Time Must Have A Stop*, provine din discursul mortuar al lui Hotspur din piesa lui Shakespeare, *Henry al V-lea*, partea I, scena 4: „But thought's the slave of life, and life time's fool; And time, that takes survey of all the world, Must have a stop".

O definiție a religiei demonstrează faptul că decadența religioasă este numai una aparentă, crede N. Steinhardt, căci așa cum spunea autorul romanului Time Must Have A Stop, „sentimentele și intuițiile de natură religioasă pot fi raționalizate prin forme al căror caracter religios nu se deosebește de la prima vedere" (Steinhardt, 2008, p. 329).

BDD-A31588 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:33 UTC)

Religia, precizează însuși N. Steinhardt, (Steinhardt, 2008, p. 330) presupune o formă ritualizată, o formă ascetică, un sentiment de frică mistică. Rudolf Otto, în cel mai important eseu de fenomenologie a religiei, *Das Heillige, Sacrul* (Otto, 2014), o caracterizează drept *mysterium tremendum*, misterul tremurător, vezi și eseul lui Sören Kierkegaard, *Frică și cutremur* (Kierkegaard, 2002). Rudolf Otto va porni de la un fragment din poemul lui William Blake (Blake, 1999), *The Tiger*, care vorbește despre existența unei simetrii îngrozitoare, *The Fearfull Symmetry*. De altfel un alt titlu huxleyan provine tot din opera lui William Blake, *Ușile percepției***,** *Raiul și iadul*, în acesta autorul narează cum a luat câteva grame de mescalină, iar percepția sa s-a modificat încât de la cutele pantalonilor la culoarea trandafirilor în glastră toată lumea exterioară a fost alterată iar percepția sa a fost complet schimbată.

Romanul lui Aldous Huxley prezintă un soi de societate în care indivizii sunt obținuți prin inginerie genetică, sunt produși în incubator și se împart de la naștere în cinci categorii, alfa, beta, gamma, delta și omicrom, și li se asigură fericirea cu ajutorul unui drog, care se numește soma, pe care îl folosesc în timpul actelor sexuale și care le dă o stare de beatitudine, încât aceștia nu se revoltă niciodată. Celălalt termen, cu valoare evident ironică sau antifrastică, *Minunata lume nouă*, este un titlu împrumutat din monologul pe care un personaj din *Furtuna* (Shakespeare, 2016) , Miranda, care l-a influențat și pe John Fowles în *Magicianul* (Fowles, 1988) sau *Colecționarul* (Fowles, 1993), îl folosește iar ultimul roman al lui Aldous Huxley este de data aceasta o utopie clasică, *Insula***,** scrisă de Thomas Morus, cu trimiteri la teozofia cu termeni preluați din budhism, pe care o remarcă N. Steinhardt în *Aldous Huxley, teist și romancier* (Steinhardt, 2008).

În romanul *Minunata lume nouă*, omenirea are o nouă religie, fordismul sau mașnismul, iar acțiunea cărții are loc în anul 600 după nașterea lui Henry Ford. În această societate aparent perfectă, religia nu este complet dispărută ci s-a convertit într-o religie socială sau științifică, de altfel în alte două eseuri, *Proper Studies* și *Ends and Means*, eseistul Aldous Huxley se ocupase de succedaneele religioase. Ele sunt enumerate chiar de N. Steinhardt, așa cum reies din opera lui Aldous Huxley, succedaneele fiind următoarele:

1. Succedaneul estetic, care presupune divinizarea artei.
2. Superstiții, care pot include modelele medicale, furia antiseptică.
3. Succedaneul politic, cultul statului, al Națiunilor.
4. Succedaneul rasist, reprezentat de mișcarea K.K.K., abrevierea vine de la Ku Klux Klan, ritualul și spasmul colectiv, valabil și în cazul național-socialismului, fascismului, sau comunismului, aș adăuga eu, vezi eseul introductiv la antologia lui E. Negrici, *Poezia unei religii politice* (Negrici, 1995).
5. Glorificarea afacerilor și a banilor, ca parte din etica americană, care este de fapt cum a demonstrat sociologul Max Weber parte a eticii protestante, care stă la baza capitalismului.
6. În situațiile de criză sau de boală medicii și artiștii sunt priviți ca niște sfinți, ca niște sacerdoți.
7. De altfel, mai multe citate din opera lui Aldous Huxley apar și pe parcursul textului *Jurnalului fericirii* (Steinhardt, 1991), în capitolele buzunare ale textului propriu- zis, intitulate *Bughi, mambo, rag*, un soi de pasaje de tip fluxul conștiinței sau monolog interior

BDD-A31588 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:33 UTC)

unde cronologia și așa zig-zagată a romanului este întreruptă pentru spațiile unor mici eseuri de dimensiuni reduse, unde jocul intertextual este lăsat liber. În privința cronologiei din *Jurnalul fericirii* (Steinhardt, 1991), opera fundamentală a lui N. Steinhardt, se simte în mod clar atât influența lui Marcel Proust, vehement atacat de Aldous Huxley în Orb *prin Gaza*, dar și imitat, pe principiul anxietății influenței, cât mai ales cea a lui James Joyce, din romanul *Ulise* (Joyce, 1984).

De asemenea, cred că cititorul român poate simți cu ușurință că *Jurnalul fericirii* se înrudește pe undeva și cu opere literare datând din perioada interbelică, cum ar fi *Huliganii* sau *Întoarcerea din rai* (Eliade, 2002), sau de ce nu cu romanul unei generații pierdute, *Noaptea de Sânziene*, toate scrise de istoricul religiilor și romancierul de ocazie Mircea Eliade, cu romanele ideologice ale lui Mihail Sebastian (Sebastian, 2000), *De două mii de ani* și *Cum am devenit huligan* și cu un roman descoperit de Monica Pillat tot în arhiva CNSAS din pur hazard, scris de Dinu Pillat, și intitulat *Așteptând ceasul de apoi* (Pillat, 2010).

Aldous Huxley rămâne la nivelul unui teism în fază pură, pe Dumnezeu îl numește dar nu-l definește, ci îl compară cu „o lumină strălucitoare, misterioasă, care cheamă sufletele spre ea, cu o învăluitoare persistență, prezență și liniște" (Steinhardt, 2008, p. 329). Peste temeiul metafizic se aplică un limbaj indianist, în care nu spui lege, spui dharma, nu spui cale spui dao, nu spui deus ci Ground, adică temelie. Acest Ground este deopotrivă imanent și transcendent, fiind totodată principiul nedezvăluit al oricărei dezvăluiri, iar ființele umane trăiesc numai pentru a se identifica cu temeiul, fiind scopul oricărei existențe umane.

Teoriile acestea aveau să-i inspire ultimul roman publicat, *Insula* (Huxley, 2017), în care pe Insula Pala a fost atinsă fericirea eternă, dar nu cu ajutorul unui drog cum era soma, ci printr-o justă echilibrare a valorilor sociale, obținută prin intermediul unei educații speciale și atenției acordate celor mici, care sunt învățați să perceapă distincția dintre Bine și Rău și să se păstreze înăuntru unei filosofii a moderației, teoretizată în unul din ultimele eseuri ale lui Aldous Huxley, *Filosofia perenă* (Huxley, 2019). Acest volum, în ciuda dimensiunii sale filosofico-metafizice este un soi de *Minima moralia* (Pleșu, 2013) huxleyană, care le oferă oamenilor și existențelor lor relativ limitate un orizont, sau mai bine spus un soi de azimut.

În accepțiunea lui N. Steinhardt, acesta crede că termenii orientali i-a preluat Aldous Huxley de la Ludwig Klages, un filosof al *Lebens Philosophie*, termen tradus de Șerban Cioculescu prin *trăirism*, care l-a influențat pe Emil Cioran, dar și de la Keyserling, Krișnamurti, doamnele Blavatski și Besant, cele care au teoretizat *Teozofia*. Iar N. Steinhardt își arată rezerva față de acest limbaj cu tentă indiană care la noi poate fi întâlnit în proza lui Mircea Eliade.

Titlul romanului *Time Must Have a Stop* are o semnificație specială, lumea romanelor lui Aldous Huxley este profund umană și este prinsă în vârtejul timpului, vrea să se sustragă, să iasă din cotidian, sau "din ceas dedus", cum scria poetul Ion Barbu, să se stabilească.

BDD-A31588 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:33 UTC)

Numai în afara timpului, unde nu există timp prezent, trecut sau viitor fericirea umană este posibilă, și aici se impune din nou paralela cu camera Sambô din romanul lui Mircea Eliade, *Nopțile de Sânziene* (Eliade, 1991). Într-un fel soluția este diferită de cea din romanele ciclului *Căutării Timpului Pierdut* a lui Marcel Proust, căci acesta trebuie oprit cu totul, în opera lui Aldous Huxley.

Personajele romanului sunt de Vries, care își face mereu planuri de oragnizare socială și sociocrație, Sebastian Barnack, interesat de poezie sau elenism, doamna Gamble, organizatoarea unor ședințe de spiritism, Bruno Rontini, personajul cheie al romanului, care este dominat de bunătate și religiozitate, căci așa cum precizează autorul, numai cine s-a făcut pe el bun îi poate converti pe ceilalți la bunătate. Rontini este anticar de amorul artei, se îndrăgostește de cărțile vechi și înțelepciunea lor, e un alter ego al autorului, și va avea și un discipol în această relație a bunătății, pe Sebastian. Când el se îmbolnăvește și moare, Sebastian îi va lua locul. Huxley reușește în cele din urmă să oprească timpul, prin recunoașterea veșniciei și dumnezeirii, iar în loc de religie el alege spiritualismul.

Ideea aceasta a bunătății suverane este contestată de un personaj hedonist, Eustace Barnack, care va gusta frumosul vieții la Florența, unde locuiește într-un splendid pallazzo, mănâncă numai mâncăruri delicioase, bea coniac vechi și scump, circulă cu cele mai moderne și mai confortabile mașini, este într-un cuvânt un om modern, vezi definiția lui Horia Roman Patapievici, un o*m recent* (Patapievici, 2002). El va refuza să perceapă orice chemare a Sacrului, tot ce face în această direcție va fi să participe la ședințele de spiritism ale doamnei Gamble, o formă a caricaturizării sau denaturării Sacrului, căci *Teozofia* nu este o metafizică. De altfel numele ei este semnificativ, provine din verbul englez "to gamble", care înseamnă a juca jocuri de noroc, a paria.

Așa cum spuneam, N. Steinhardt (Steinhardt, 2008) compară romanul acesta al lui Aldous Huxley cu *Povestea de Crăciun* (Dickens, 2018) a lui Charles Dickens, în care Ebenezer Scrooge este convertit de cele trei apariții, ale Crăciunului de ieri, de azi, și de mâine, la înțelegerea structurii facerii de bine, la renașterea în el a spiritului creștin.

În romanul lui Aldous Huxley cel care se convertește nu este Rontini ci Sebastian, acesta înțelege ce înseamnă viața de apoi, crede în nemurirea sufletului și biruința Spiritului. O singură scenă încurcă puțin romanul, încurcătura provocată de desenul lui Degas, vândut de acesta lui Sebastian, care se pierde într-un noian de minciuni.

În afară de Rontini, în roman îl regăsim pe însuși Aldous Huxley, un bătrân estetizant, cu citate din Shakespeare, trimiteri la pictura italiană sau ek-phrasis-ul literar, descrierea celor mai noi descoperiri științifice, stilul eseistic, în plus utilizarea unor cuvinte tari, care nu-i plac deloc lui N. Steinhardt, dar care exprimă antivictorianismul autorului. De asemenea regăsim tonul rece, ironia sa ucigătoare, compoziția abstractă, tezismul ideatic, exteriorizarea prețioasă care creează o operă factice, similară, până la un punct romanului lui André Gide, *Pivnițele Vaticanului* (Gide, 2010).

BDD-A31588 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:33 UTC)

Referințe bibliografice:

1. BLAKE, William. Poeme și Gravuri. Traducere de Cicerone Theodorescu. București: Editura Crater, 1999.

2. DICKENS, Charles. *Poveste de Crăciun*, traducere de Ana Maria Benea, București: Editura Corint, 2018.

3. ELIADE, Mircea. *Huliganii*. București: Humanitas, 2006.

4. ELIADE, Mircea. *Întoarcerea din rai*. Bucuurești: Humanitas, 2010.

5. ELIADE, Mircea. *Lumina ce se stinge*. București: Editura Odeon, 1991.

6. ELIADE, Mircea. *Maitreyi*. București: Editura Cartex, 2018.

7. ELIADE, Mircea. *Despre Aldous Huxley* în *Insula lui Euthanasius*. București: Editura Humanitas, 2010.

8. ELIADE, Mircea. *Noaptea de Sânziene*. București: Minerva. Colecția BPT, 1991.

9. EMINESCU, Mihai. *Proză*. București: Litera, 2018.

10. FLORESCU, Nicolae. *Divagațiuni cu Anton Holban*. București: Editura Jurnalul Literar, 2001.

11. FOWLES, John. *Magicianul.* Traducere de Livia Deac și Marcel Chițoran, București: Editura Univers, 1988.

12. FOWLES, John. *Colecționarul***.** Traducere de Mariana Chițoran. Univers, 1993.

13. GAUTIER, Theophille. *Avatar.* Traducere de Irina Mavrodin. București: Minerva, 2006.

14. GIDE, André. *Pivnițele Vaticanului***.** Traducere de Mioara Izverna. București: Curtea Veche, 2010**.**

15. GIDE, André. *Falsificatorii de bani, Jurnalul falsificatorilor de bani*, 1994. Traducere de Irina Mavrodin. București: Editura Univers,1996.

16. ELIADE, Mircea. *Noaptea de Sânziene*. București: Minerva. Colecția BPT, 1991.

17. HOLBAN, Anton. *Opere, Romane,volumul i.* Ediție de Elena beram. București: Editura Academiei Române, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

18. HUXLEY, Aldous. *Galben de crom*. Traducere din limba engleză și note de Daniela Rogobete. Iași: Polirom, 2017.

19. HUXLEY, Aldous. *Minunata lume nouă. Reîntoarcere la minunata lume nouă*. Traducere de Suzana și Andrei Bantaș. Iași: Polirom, 2016.

20. HUXLEY, Aldous. *Proper Studies*. London: Chatto and Windus, 1929.

21. HUXLEY, Aldous. *Restul e tăcere*. Traducere de Antoaneta Ralian. Univers, 1977.

22. HUXLEY, Aldous. *Geniul și zeița*. Traducere de Viorica Boitor. Iași: Editura Polirom, 2013.

23. HUXLEY, Aldous. *Antic Hay*. London: Vintage Books, 2003.

24. HUXLEY, Aldous. *Aldous Huxley, prezentat de Mircea Pădureleanu***.** Științifică și enciclopedică, 1978.

25. HUXLEY, Aldous. *Călătoria unui sceptic în jurul lumii*. Traducere și note de Daniela Gorobete. Iași: Polirom, 2018.

BDD-A31588 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:33 UTC)

26. HUXLEY, Aldous. *Surâsul Giocondei*. Traducere de Margareta Bărbuță. București: ELU, 1966.

27. HUXLEY, Aldous. *Punct. Contrapunct.* Traducere și note de Constantin Popescu. Iași: Editura Polirom, 2003.

28. HUXLEY, Aldous. *Insula.* Traducere din limba engleză și note de Daniela Gorobete. Iași: Editura Polirom, 2017.

29. HUXLEY, Aldous. *Filosofia perenă.* Traducere și note de Daniela Rogobete. Iași: Polirom, 2019.

30. HUXLEY, Aldous. *Orb prin Gaza*. Traducere de Irina Eliade. Iași: Editura Polirom, 2009.

31. JOYCE, James. *Ulise*. Traducere de Mircea Ivănescu. București: Univers, 1984.

32. KIPLING, Rudyiard. *The Light that Failed.* London: Echo Library, 2007.

33. KIERKEGAARD, Sören. *Frică și cutremur*. Traducere de Leo Stan, traducere din daneză și prefață de Leo Stan. București: Humanitas, 2002.

34. LAWRENCE, D. H. *Amantul doamnei Chatterley*. Traducere de Anca Irina Ionescu. București: Editura Litera, 2016.

35. LAWRENCE, D. H. *Femei îndrăgostite*. Traducere de Monica Taliu. București: Editura Leda, 2004.

36. Lawrence, D. H. *Fii și îndrăgostiți*. Traducere de Antoaneta Ralian. București: Cartea românească, 1978.

37. NEGRICI, Eugen (ant.). *Poezia unei religii politice. Patru decenii de agitație și propagandă. Antologie de Eugen Negrici.* București: Editura PRO, 1995.

38. NOICA, Constantin. Orb în Gaza. În: *Publicistică, III. Moartea omului de mâine*. Ediție de Marin Diaconu. București: Humanitas, 2004.

39. ORWELL, George, 1991: *1984,* traducere de Mihnea Gafița, București, Univers,.

40. PATAPIEVICI, Horia Roman. *Omul recent.* București: Humanitas, 2001.

41. PILLAT, Dinu. *Așteptând ceasul de apoi*. Prefață de Gabriel Liiceanu. Ediție de Monica Pillat. București: Editura Humanitas, 2010.

42. PLEȘU, Andrei. *Minima moralia.* București: Humanitas, 2013.

43. SEBASTIAN, Mihail. *De două mii de ani. Cum am devenit huligan*. București: Editura Humanitas, 2000.

44. STEINHARDT, N. Aldous Huxley, teist sau romancier. În: *Articole burgheze.* Ediție îngrijită de Viorica Nișcov. Studiu introductiv de N. Mecu. Iași: Polirom, 2008.

45. STEVENSON, Robert Louis. *Straniul caz al doctorului Strange și al domnului Hyde.* Traducere din limba engleză și note de Mihnea Gafița. București: Editura Art, 2018.

BDD-A31588 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:33 UTC)